

3. Ковальчук Ю. Інтерпретація образу (символу) тризуба в «Легендах старокиївських» Наталени Королевої. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. Вип. 1(92), 2020. С. 6–14.

4. Мишанич О. Повернення. К. : АТ «Обереги», 1997. 336 с. С. 84.

5. Королева Н. Предок: Історичні повісті. Легенди старокиївські / упорядн., авт. післям. та приміток О. Мишанич. Київ, 1991. 334 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-320-3-12>

РЕЛІГІЙНІ НАЙМЕНУВАННЯ В МОВІ РОМАНУ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА «МАРУСЯ»: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТ

Ципердюк О. Д.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Палійчук І. І.

*студентка 2 курсу ОР «Магістр» факультету філології
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна*

Василь Шкляр – відомий український письменник, політично-громадський діяч, у 2000–2004 роках головний редактор видавництва «Дніпро», лауреат багатьох літературних премій, «батько українського бестселера», автор численних книг прози, у тому числі й романів «Залишенець. Чорний Ворон» (2009), «Чорне сонце» (2015), «Маруся» (2014), «Троща» (2017), «Тінь сови» (2019), «Характерник» (2019), які привертають постійну увагу не лише читачів, але й дослідників, зокрема мовознавців.

Мовні особливості прозових текстів Василя Шкляра вже були об'єктом лінгвістичних студій. Так, Ж. Колоїз проаналізувала біблійну алюзію як засіб вираження авторського задуму в романі «Залишенець. Чорний Ворон» [4]. А. Вегеш активно досліджує літературно-художню антропонімію прозових текстів В. Шкляра [2; 3]. У контексті нашого

дослідження цікавою є наукова розвідка А. Берестової [1] про прецедентні релігійні феномени в художньому мовленні В. Шкляра, де авторка серед інших розглядає й текст роману «Маруся», але аналізує з-поміж сакральних лексем тільки прецедентні релігійні оніми.

Мета нашого дослідження – простежити лексико-семантичні особливості всіх релігійних найменувань, засвідчених у мовопросторі роману «Маруся» Василя Шкляра.

Вибір саме цього твору зумовлений також воєнними обставинами, у яких ми перебуваємо. Наша нація укотре переживає жахливі випробування, спричинені московською агресією. Тому особливо актуальними є слова з роману «Маруся»: «Тільки пам'ятай, синку, мою науку: як сі доведе мати діло з москалем, ніколи-ніколи йому не вір. Особливо сі стережи його, коли в тебе свято, коли похорон, коли ти найменше очікуєш його нападу. Найдужче пильнуй – коли москаль пропонує перемир'я. Тоді не дрімай, тоді він нападе неодмінно...» [5, с. 67]. Долати всі труднощі, трагедії й горе воєнного лихоліття допомагає українцям, як християнському народові, віра в Бога, виявом якої слугує також релігійна лексика.

Розряд релігійних номінацій у лексичній системі української мови становлять своєрідні мовні одиниці на позначення понять та осіб, предметів і явищ церковно-релігійної сфери, які зазвичай мають позитивне оцінне забарвлення та марковані релігійним стилем.

Проаналізувавши релігійну лексику, ужиту в тексті роману «Маруся» В. Шкляра, ми виявили кілька основних лексико-семантичних груп сакральних найменувань. Насамперед упадають у вічі теоніми, зокрема назви християнського Бога в різних Божих Особах: *Бог, Божий Син, Господь, Христос* (тут і далі лексеми подаємо за спаданням частоти їхнього вживання). Напр.: – *Бог один, – сказав отець Терентій* [5, с. 2]; *Прости, Господи, що в неділю, – перехрестився Микита Шульга* [5, с. 126]. Звертання на позначення Бога виявлено також у цитатах із релігійних текстів: «*Отче наш...*» [5, с. 35].

Лексему *Бог* доволі часто засвідчено й у складі фразеологізмів: – *Не Бог їх забрав. Богові клопіт про душу людську, а не тіло* [5, с. 4]; *Побійтеся Бога, сотнику!* [5, с. 105]; – *Додому, – сказала обстрижена. – Туди, куди Бог послав* [5, с. 190]; <...>*або дістатися до свого куреня, або віддати Богові душу під голим небом* [5, с. 191]; *Ради Бога, скажіть їм що-небудь!* [5, с. 89]. У мовленні героїв роману натрапляємо на формули мовленнєвого етикету, що виявляють християнський світогляд персонажів. Напр.: – *Здорові були, козакі! – голосно привіталася юнка, на що <...> стрільці загули врізнобій кожен по-своєму: «Здорова будь!», «Слава Ісусу!», «З неділю!»* [5, с. 13].

В окремих випадках відбувається інтер'єктивізація та десакралізація теонімів: – **Божє**, він же їй не сказав головного [5, с. 156]; – **Господи!** Ти, бідна, подумала, що я збожеволів? [5, с. 129]. Пор. також: *Мирон непомітно вибрався з обителі смерті, щоб справдити давній намір* [5, с. 191].

У тексті роману також фіксуємо лексему *Божий* – посесив, похідний від теоніма *Бог*, у тому числі й у складі стійких сполук, напр.: – *Ну, ігумен – Божя людина все-таки*, – сказав *П'ята* [5, с. 119]; – *Я розумію. Але на все воля Божя* [5, с. 146].

Найменування служителів церкви представляють номінації: *отець*, *священник*, *батюшка*, *ксьондз*, *капелан*, *отець-декан*, *дяк*. Напр.: – **Отче**, – сказав *Станімір*. – *Ваш син це замалий* [5, с. 146]; *Перехрестившись, Маруся зайшла всередину й побачила, що в церкві зовсім порожньо*. <...> *І, може, тому, що в церкві нікого не було, священник звертався до Бога не церковнослов'янською, а своєю мовою* [5, с. 129]; – *Поклич мені батюшку*, – попросила *Явдоха* [5, с. 1]; – *Поклич ксьондза*, – сказала *Явдоха*. – *Сповідатися буду* [5, с. 1];]; <...> *мали свого капелана та принагідно тяглися до церкви* [5, с. 12]; – *Я є отець-декан Ярослав Ковальський*, – сказав він [5, с. 146]; *Явдосі відібрало мову ще у двадцятomu після того, як зарубали її чоловіка, горбулівського дяка Тимофія Соколовського* [5, с. 1].

Текст роману засвідчує й уживання назв святих таїнств: *хрещення*, *сповідь*, *Таїнство Причастя*, *Тайна Вечеря*. Напр.: *Православний батюшка Терентій ще потайки хрестить дітей, а до сповіді... то вже давно ніхто не ходить* [5, с. 1]; *Він промовляє Літургію, що мовби продовжувала в часі Тайну Вечерю, коли Господь визначив головне Таїнство Церкви – Таїнство Причастя* [5, с. 129]. В останньому реченні маємо ще й номінацію релігійного змісту *Літургія*, що належить до назв церковних богослужінь.

Широко функціонують в аналізованому художньому мовленні найменування культових споруд і їхніх частин: *церква*, *костьол*; *цвинтар*, *амвон*, *ворота*. Пор. у контексті: – *А костьол є?* – *Є. Тільки там тепер клуб*. – *Який клуб?* – не зрозуміла *Явдоха*. – *Там же цвинтар*. – *Цвинтар є*, – сказала *Ганна*. – *А в костьолі зробили клуб* [5, с. 1]; – *А церква є?* [5, с. 1]; *...тільки на амвоні перед царськими воротами стояв священник і, Господи милостивий, він по пам'яті читав Літургію Василя Великого* [5, с. 129]. Натрапляємо й на власні назви церков: *Була неділя, на царині біля Покровської церкви в селі Вереси зібралось чимало люду* [5, с. 12].

У романі представлено й інші релігійні лексеми – назви священничого одягу (*пояс*, *фелон*, *риза*), предметів церковного вжитку (*хрест*, *дзвін*), прибічників релігійних учень (*православний*,

прихожанин), релігійних свят (*неділя, Великдень*), але частота їхнього вживання набагато нижча.

Християнські звичаї передають назви обрядодій: *У церкві правили службу* [5, с. 128]; *Відспівали отамана на подвір'ї гімназії, потім на лафеті повезли на цвинтар, хоч це було зовсім недалечко. Процесія* не вміщалася на вузькій вуличці від гімназії до цвинтаря [5, с. 33]; *Перехрестившись, Маруся зайшла всередину й побачила, що в церкві зовсім порожньо* [5, с. 129].

Абстрактні найменування релігійного змісту в тексті – це насамперед лексеми *душа, гріх*. Напр.: – *То є гріх – віщунством займатися, – сказав отець Терентій* [5, с. 2]; *Богові клопіт про душу людську, а не тіло* [5, с. 2]; *Отець Степан носив на душі тяжкий камінь* [5, с. 130]. В останньому прикладі слово *душа* є складником фразеологічної сполуки.

Назви злї сили трапляються в мовленні персонажів для передання негативних емоцій стосовно ворога: *«Дабей, браток», а він скаже: «Чорт тобі брат» – і витре спітніле чоло закривавленим рукавом* [5, с. 24].

Прикметно, що в аналізованому тексті в багатьох фрагментах ужито кілька сакральних номінацій водночас, як-от: **Великдень!** *Нам переказали, що ворог оголошує на три дні перемир'я. <...> Сонечко світить по-великодному, трава на лужку зеленіє, у синім небі ні хмаринки. А тут ще люди з села нанесли нам свяченого – крашанок, пасок, ковбас, будженини. До свята нам видали й рому, запаслися в баклажки. Коли чуєм: співають наші вороги по той бік долини «Христос воскрес!».* Ми так сі здивували, що на radoцях відповіли їм нашим славнем *«Ще не вмерла Україна!»* [5, с. 185]. Релігійні найменування *Великдень, по-великодному, свяченого, крашанок, пасок, Христос воскрес* використано для опису великодніх атрибутів та святкової атмосфери.

Отже, аналіз мови роману В. Шкляра «Маруся» засвідчив різноманітність уживання релігійної лексики, переважно теонімів, найменувань духовенства й представників церкви, назв культових споруд, святих таїнств та абстрактних понять, рідше – номінацій священничого одягу, предметів церковного вжитку, назв релігійних свят тощо. Релігійні лексеми зазвичай уживаються в прямому, релігійному, значенні, з позитивною конотацією, утворюючи синонімічні ряди, зрідка десакралізууючись. Сакральні найменування також функціонують у складі фразеологізмів, зокрема й формулах християнського етикету. Перспективним вважаємо дослідження функційного навантаження релігійних лексем у тексті аналізованого роману та в інших прозових творах В. Шкляра.

Література:

1. Берестова А. А. Типологія прецедентних релігійних феноменів, репрезентованих у художній прозі Василя Шкляра. *Філологічні студії*. 2017. Вип. 16. С. 280–288.
2. Вегеш А. Літературно-художні антропоніми як образотворчий компонент роману «Ключ» Василя Шкляра. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство*. Тернопіль : ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2017. Вип. 1(27) 2017. С. 58–62.
3. Вегеш А. Особливості творення літературно–художніх антропонімів у романі Василя Шкляра «Маруся». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Ужгород : УжНУ, 2017. Вип. 22. С. 9–12.
4. Колоїз Ж. В. Біблійна алюзія як засіб вираження авторської інтенції в романі В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон». *Науковий вісник Чернівецького університету*. Вип. 659 : Романо-слов'янський дискурс : зб. наукових праць. Чернівці, 2013. С. 3–9.
5. Шкляр В. Маруся : роман. Харків : КК «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 320 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-320-3-13>

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОРІВНЯНЬ У СУЧАСНІЙ ВОЄННІЙ ЛІРИЦІ

Юлдашева Л. П.

кандидат філологічних наук,

*доцент кафедри слов'янської і романо-германської філології
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
м. Київ, Україна*

Порівняння належить до гносеологічних категорій, за допомогою яких розкривається сутність пізнавального процесу. О. Потебня зазначав, що «процес пізнання є процесом порівняння» [цит. за: 2, с. 18]. Під час порівняння спостерігається спроба розумово зблизити факти, ототожнити їх чи протиставити.

І. Кант дефінує порівняння як «логічну рефлексію» [4]. Чітка установка на порівняння уможлиблює впорядкування й класифікацію змісту пізнання.